

Geheim agent

(door Sjaak de Waal)

Aan een voormalige inwoner van Leende, die tijdens de Tweede Wereldoorlog als agent van een afdeling van de geheime diensten der geallieerden in vijandelijke handen viel en later op gruwelijke wijze in een concentratiekamp om het leven kwam, is in de geschiedschrijving over het dorp nooit aandacht besteed.

Bedoeld wordt de ongetrouwde **Anton Berend Mink** ofwel **Antoon Barend Mink**. Hij was op 21 oktober 1918 in Den Helder geboren als zoon van Dirk Mink en Agatha Johanna Herderschee, begin 1943 achtereenvolgens 60 en 48 jaar oud. Zijn vader was toen een gepensioneerde sergeant bij de marine. Anton Mink had een oudere zus van destijds 25 jaar. Deze Catharina Maria Mink was gehuwd met A. Eijpe, maar woonde bij haar ouders in Den Helder, omdat haar man in dienst van het Nederlandse leger in Curaçao verbleef.

Na zijn lagere school in Amsterdam en Haarlem (1924-1931) en een driejarige ulo in Haarlem en Den Helder doorliep Anton Mink een vakschool in Den Helder (1934-1937), gevolgd door een leertijd van een jaar op een scheepswerf.

In mei 1938 trad hij in dienst van het Nederlandse leger, bij de artillerie aan de kust. Hij werd in 1939 sergeant. Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en de snelle capitulatie van het Nederlandse leger volgde zijn demobilisatie op 15 juli 1940. Anton Mink kon daarna in de functie van douanebeambte gaan werken in Bergeyk als hulpcommies. Hij verhuisde op 11 maart 1942 van Bergeyk naar Leende. Waarom dat gebeurde, is niet meer achterhaald kunnen worden. Hij ging wonen in de Dorpstraat op huisnummer B57 (huidig adres: Dorpstraat 72). Volgens het Leendse bevolkingsregister, waarvan de periode 1931-1940 als laatste door onderzoekers kan worden geraadpleegd, bleek in genoemde periode op huisnummer B57 het gezin *Van Grinsven* te zijn ingeschreven. Het bestond uit *Wilhelmus Johannes van Grinsven* (Schijndel, 1899), directeur van de zuivelfabriek, en zijn vrouw *Anna Maria Petronella van Alphen* (Leende, 1903), met hun kinderen: een zoon, *Joannes C.M.* (Leende, 1927), en drie dochters, achtereenvolgens *Cornelia M.W.* (Leende, 1929), *Maria F.J.* (Leende, 1930) en *Fransina W.M.* (Leende, 1934). De familie *Van Grinsven* beschikte over een ruim huis waar verschillende andere personen tijdelijk onderdak genoten, zoals een dienstbode, een rijksambtenaar en voor kortere of langere tijd gedurende de periode 1934-1938 ook de hulpcommiezen A. Visser (Rotterdam, 1912), C.C. Schoor ('s-Hertogenbosch, 1908), A. van de Wiel (Heusden, 1910), G.J. Jager (Rotterdam, 1913) en J. van der Stelt (De Werken c.a., 1911). Wie het bevolkingsregister uit die tijd doorneemt, ontdekt dat het in Leende een komen en gaan was van ambtenaren of commiezen, die bij diverse gezinnen in de kost waren.

Mink heeft niet lang in Leende gewoond. Veel Nederlanders besloten in die oorlogstijd te ontsnappen. Weg uit de bezetting, en dan bij voorkeur naar Engeland. Een aantal van hen wilde bovendien graag een bijdrage leveren aan de geallieerde overwinning. Zo ook Anton Berend Mink. Op **22 april 1942** verliet hij met twee vrienden, eveneens douanebeambten, Leende en ons land in zuidelijke richting om in een week tijd onbezet gebied in Frankrijk te bereiken. De grenzen, inclusief de demarcatieline als scheiding tussen de bezette en niet-bezette zone, passeerden ze te voet. Die demarcatieline werd door de Duitsers stelselmatig gecontroleerd. Frankrijk was in juni 1940 opgedeeld in twee zones: het door de Duitsers bezette noordelijke en westelijke Frankrijk (de hele Atlantische kust) en het niet-bezette zuidelijke Frankrijk, dat door maarschalk H.Ph. Pétain (1856-1951) met zijn regering werd geleid vanuit het bekende gezondheidsoord Vichy. Pétain collaboreerde met de Duitsers, maar vanaf november 1942 waren ook in Vichy-Frankrijk Duitse troepen gelegerd. Toen Engeland via de Noordzee steeds moeilijker te bereiken werd, vooral na aanleg van de *Atlantiek-Wall*, restte slechts de vluchtroute over land naar het neutrale Zwitserland of via België en Frankrijk door Spanje en Portugal.

Daarvan werd gebruik gemaakt door veel vluchtelingen, koeriers met geheime informatie, bemanningsleden of piloten van neergehaalde geallieerde vliegtuigen en ontsnapte krijgsgevangenen. Mink en zijn gezellen ontkwamen niet aan arrestatie. Ze werden ongeveer drie dagen vastgehouden in Châteauroux, hoofdstad van het departement Indre, gelegen midden in Frankrijk. Ze kregen later toestemming om de Nederlandse consul in Perpignan te bezoeken. Ze werden vervolgens naar het "Hollands Huis" gestuurd, waar ze drie maanden als boerenarbeider moesten werken. Op 24 juli 1942 lukte het om de Frans-Spaanse grens over te steken. Ze bereikten de Spaanse havenstad Bilbao aan de

Golf van Biskaye en scheepten zich op **28 juli 1942** met vijftig anderen in naar Curaçao. Uiteindelijk kwam Anton Mink via Cuba en New York in Canada terecht, waar hij zich weer aansloot bij de Nederlandse strijdkrachten in het Prinses Juliana Training Centrum. Hij vertrok met zijn kameraden uit Canada naar Engeland, waar hij later zou toetreden tot de samenwerkende diensten SOE en MVT.

SOE (Special Operations Executive) was een Britse sabotagedienst, waaraan een Nederlandse sectie, SOE/Dutch, was verbonden, die samenwerkte met de Nederlandse dienst MVT (Militaire Voorbereiding Terugkeer). In **januari 1943** begon Anton Mink met de opleiding voor geheim agent.

Tegelijk met Mink startte ook zijn landgenoot **Laurentius Maria Punt** deze training in Londen. Laurens Punt was op 13 oktober 1918 in Alkmaar geboren, was in dienst gegaan en na de demobilisatie van het Nederlandse leger evenals Mink gestationeerd als douaneambtenaar, hulpcommies, niet in Bergeyk, maar in het naburige Borkel en Schaft, waar hij in Café Rustoord, Rijksweg 12, in de kost was. Daar kreeg hij verkering met Elisabeth van Steinbergen, de dochter des huizes. Toen zich op 3 december 1941 in het café van de ouders van zijn verloofde echter drie Fransen meldden, die vanaf Osnabrück uit Duitsland waren ontsnapt en via Oldenzaal door ons land hun vaderland trachtten te bereiken, besloot hij ze over de grens te helpen. Hij greep zijn kans om ook zelf uit bezet Nederland weg te komen. Het kostte Laurens Punt als douanebeampte weinig moeite met deze drie Fransen de grens over te steken naar Neerpelt. Uit het café van de ouders van zijn verloofde in Borkel en Schaft had hij honderd Kredittassenscheine meegenomen. De Duitsers rekenden hun verteringen in dit café gewoonlijk met deze valuta af. Van een smokkelaar op de Groote Heide in Neerpelt wist hij tweehonderd Belgische franken los te krijgen.

Op hun riskante tocht door bezet gebied bereikte het gezelschap Parijs, waar twee van de Fransen de twee anderen in de steek lieten. De derde Fransman liet Laurens Punt, toen ze ten zuidoosten van Parijs in Mâcon, hoofdstad van het departement Saône-et-Loire, waren gekomen, plotseling aan zijn lot over door niet verder mee te gaan. Punt werd daarna in de trein van Mâcon naar Lyon gearresteerd, van spionage beschuldigd en vastgezet. Hij raakte in allerlei omstandigheden verwickeld, maar uiteindelijk lukte het hem Madrid te bereiken en vandaar naar de zuidelijke Spaanse havenstad Cadiz aan de Atlantische Oceaan te reizen. Hier ging hij op **6 oktober 1942** sloop naar Curaçao waar hij op 23 oktober 1942 aankwam. Na van de benodigde visa te zijn voorzien, reisde hij verder aan boord van een tanker, die onderweg in de nacht van 7 op 8 december 1942 echter werd getorpedeerd. Laurens Punt bracht het er ternauwernood levend van af, maar raakte wel al zijn persoonlijke bezittingen kwijt.

Tijdens de training voor geheim agent werden de deelnemers natuurlijk onderworpen aan onderzoeken naar hun betrouwbaarheid en geschiktheid voor het werk. Verschillende beoordelingsrapporten zijn bewaard gebleven. **Sergeant Mendes** van de S.T.S. (Special Training Schools, Room 98, Horse Guards, Whitehall, S.W.1., London) oordeelde over Anton Mink op 29 januari 1943 bijvoorbeeld: “The most quiet of them all. Generally speaking, always agrees with the others but seldom raises a point himself. Is more the regular, and in this case, quite intelligent soldier type. Temperate habits with regards women, drink etc.” Over Anton Minks politieke opvattingen verwonderde de sergeant zich blijkens zijn verslag van 10 februari 1943: “Has some queer communistically tinted political views which he takes rather seriously, but as he is quite incapable of defending these ideas, it only causes a lot of leg pulling by the others [*leg-pulling* = beetnemerij, verlakkerij; *to pull a person's leg* = iemand voor de gek houden]. (The views only take the form of “the rich” v. [= versus] the “working classes” and do not deter him to express an almost fanatical devotion for the queen and the House of Orange.) Doesn't seem physically too strong.” Op 25 februari 1943 rapporteerde sergeant Mendes over Mink onder andere: “His case remains somewhat a problem. Though he is an all round way quite a decent and charming fellow, he really doesn't possess any outstanding qualities. When chosen as leader he doesn't inspire confidence (but on the other hand he does not give cause to mistrust).” Geheim agent **Anton Berend Mink** zou in de nacht van 21 op 22 mei 1943 boven Nederland worden gear parachuteerd, samen met **Laurentius Maria Punt** en **Oscar Willem de Brey** (Wassenaar, 1 oktober 1921; de archiefbescheiden betreffende De Brey in The National Archives in Londen worden pas honderd jaar na diens geboorte openbaar, namelijk op 1 januari 2022). Over Anton Mink rapporteerde sergeant Mendes in zijn laatste verslag, van 18 maart 1943, onder meer nog: “He is no coward, only he is far less sure of him self than are the other two. He is more simple minded too, so that it is easier to make him talk.”

Geheim agent A.B. Mink, 1918-1944.

Foto: Adri Wijnen. (Bron: The National Archives, Kew (Londen). Special Operations Executive (SOE): Personnel Files (PF Series). File HS 9/1039/3.)

De genoemde drie zorgvuldig opgeleide geheime agenten werden tijdens hun parachutering boven ons land door de Duitsers opgewacht en na landing onmiddellijk gearresteerd zonder ook maar iets van hun opdracht te hebben kunnen uitvoeren. Ze zijn, zoals Jelte Rep aan het begin van zijn in 1977 verschenen onthullend boek *Engelandspiel. Spionagetragedie in bezet Nederland, 1942-1944*, aangeeft, het slachtoffer geworden van het “Engelandspiel ofwel Unternehmen Nordpol. Twee namen voor hetzelfde wrede spel, dat Duitse contraspionagediensten in de Tweede Wereldoorlog hebben gespeeld met de Nederlandse en Britse geheime diensten. Vierenvijftig Nederlanders vonden de dood als direct gevolg van dit macabere spel. Slechts vijf anderen overleefden het. Honderden verzetsmensen werden opgepakt. Velen keerden nooit terug.” Er is over het *Engelandspiel* veel te doen geweest. Men vroeg zich met name af hoe het ooit heeft kunnen gebeuren dat door schuldige nalatigheid van de Britse geheime dienst meer dan vijftig boven Nederland gedropte geheime agenten onmiddellijk in Duitse handen vielen. P.H. Hoets gaf in zijn boek *Engelandspiel ontmaskerd: schijnstoot op Nederland en België, 1942-1944* (Rotterdam, 1990), een analyse van het *Engelandspiel*, waarbij de auteur tot de conclusie kwam dat de Britten als misleiding doelbewust Nederlandse geheime agenten in handen van de Duitsers hebben gespeeld. De Duitsers

moesten in de waan worden gebracht dat de invasie in Nederland zou plaatsvinden. De vijand moest van de uiteindelijke invasiefronten in Noord-Afrika, Italië en Normandië worden weggehouden en ook het Russische front moest worden ontlast. Anton Mink behoorde met Laurens Punt en Oscar de Brey nota bene tot de laatste gedropte geheime agenten van het *Englandspiel*, dat van maart 1942 tot april 1944 heeft geduurd. Toen na de oorlog de volle omvang van het *Englandspiel* bekend werd, onderzocht een parlementaire enquêtecommissie de tragedie. De conclusie luidde dat deze te wijten was aan “ernstige fouten” aan geallieerde kant. De bekende geschiedschrijver dr. L. de Jong gaf als commentaar op deze conclusie dat de kwalificatie “kapitale blunders” hem gepaster leek.

Mink is na arrestatie met zijn twee collega’s afgevoerd naar de SD-gevangenis in Haaren, waartoe het groot-seminarie van het bisdom ’s-Hertogenbosch in die tijd dienst deed. Eind november 1943 werden de gevangenen van Haaren naar de strafgevangenis van Assen overgebracht en eind april 1944 naar de strafgevangenis van Rawicz in Opper-Silezië, ongeveer vijftig kilometer ten noorden van Breslau, het tegenwoordige Wrocław in Polen. Dit laatste uit voorzorg van een verwachte invasie. In Rawicz is Anton Mink in juli 1944 nog door een ontsnapte Franse agent gesignaleerd. Begin september 1944 volgde voor de gevangenen de laatste reis naar het in de Oostenrijkse gemeente Mauthausen (deelstaat Opper-Oostenrijk) gelegen concentratiekamp, waar zich een steengroeve van graniet bevond. In dit oord van verschrikking zijn de overgebleven Nederlandse agenten die in het kader van het *Englandspiel* gevangen waren genomen, door SS-beulen op beestachtige wijze om het leven gebracht: veertien agenten op 6 september 1944 en zesentwintig agenten, onder wie Anton Mink, Laurens Punt en Oscar de Brey, op 7 september 1944. De beschrijving van hun executie in het eerder genoemde boek van Jelte Rep gaat het voorstellingsvermogen schier te boven. Toen na de moord op 7 september 1944 de lijken waren verbrand en een kist met as uit het crematorium buiten werd gezet, namen drie gevangenen, twee Joegoslaven en een Rus, die van het drama getuige waren geweest en bij het crematorium aan de riolering werkten, met groot gevaar voor eigen leven de as uit de kist en begroeven die in de sleuf van de riolering. Ze vonden dat zij die samen zoveel hadden geleden, ook samen begraven moesten worden. Bij latere nasporingen bleek het niet meer mogelijk de asresten van de vermoorde agenten te redden. De Nederlandse Oorlogsgravenstichting heeft toen op die plaats een eenvoudige gedenksteen aangebracht, die op 7 september 1965 in aanwezigheid van 45 familieleden is onthuld. Anton Mink is, zoals de meeste doden van het *Englandspiel*, onder wie ook Laurens Punt, postuum onderscheiden met het Bronzen Kruis, een militaire dapperheidsonderscheiding.

In zijn eerder genoemde boek *Englandspiel ontmaskerd: schijnstoot op Nederland en België, 1942-1944*, merkt auteur P.H. Hoets op dat de omgekomen agenten een zeer belangrijke bijdrage hebben geleverd tot het slagen van de invasie en de bevrijding van Nederland en dat zij behoorden tot onze beste Nederlanders. Wat onze agenten van het *Englandspiel* hebben gedaan, staat, aldus Hoets, te lezen op het aan hen gewijde monument in ’s-Gravenhage aan de Hoge Weg bij de Scheveningse Bosjes en de Waterpartij: *Zij sprongen in de dood voor onze vrijheid*.

En in Leende, de laatste woonplaats van Anton Berend Mink in Nederland? Waar hij het initiatief nam om zich persoonlijk in te zetten voor de bevrijding van ons land door vanuit dit dorp zijn reis te aanvaarden met een omweg naar Engeland, getuigen slechts enkele schriftelijke gegevens van Minks vroegere aanwezigheid. Behalve zijn vermelding in het register van ingekomen personen op 11 maart 1942 is dat de plichtmatige, ambtelijke inschrijving van 22 november 1946 waarmee in het register van de burgerlijke stand van de gemeente Leende zijn dood in Mauthausen op 7 september 1944 werd vastgelegd. Zoals ook de inschrijving van het overlijden van geheim agent L.M. Punt, voormalig inwoner van Borkel en Schaft, Anton Minks collega, is te vinden in het register van de burgerlijke stand van de gemeente Valkenswaard op 25 oktober 1946.

Bronnen

Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (RHCE), Eindhoven:

Archieven van de gemeente Leende, 1563-1945, inv.nr. 1737 (1942, nr. 13).

Registers van de Burgerlijke Stand van Leende: *overlijden*: 1946, nr. 24 (22-11-1946).

Bevolkingsregister van Leende: inv.nr. 18, periode 1931-1940, gezinskaarten, letters G-H (B57, Van Grinsven-van Alphen).

Registers van de Burgerlijke Stand van Valkenswaard: *overlijden*. 1946, nr. 92 (25-10-1946).

Winkler Prins van de Tweede Wereldoorlog, Deel 1, Amsterdam/Brussel 1980, blz. 196-197.

J. Rep, *Englandspiel. Spionagetragedie in bezet Nederland, 1942-1944*, Bussum 1977, passim.

P.H. Hoets, *Englandspiel ontmaskerd: schijnstoot op Nederland en België, 142-1944*, Rotterdam 1990, passim.

www.Englandspiel.eu (rubriek: organisaties; de agenten)

www.ogs.nl

N.B. Bovenstaand verhaal is gepubliceerd in: Sjaak de Waal, *Brokmoppen uit Leende. Historische verhalen over onderwerpen uit de negentiende en twintigste eeuw*, Zoetermeer 2009, blz. 174-181 (verhaal 36. Geheim agent).